

režemo grič, prekoračimo Témenico, zopet zareza in zopet most, pa smo pri Spodnjih Prapečah, kjer imajo čuvajnico, pogrešajo pa postajališča. Na desno gori je Muhabran, ki ima samo par hiš. Železnica pa krene na levo, in popravi tek Témenici. Na desni vidimo župno cerkev sv. Lovrenca, na levi pa dolinico, ki se odpira proti Primskovem in po kateri se pride do Mačjega in Mišjega dola. Tu je meja okrajnega glavarstva novomeškega. Z leve doli nas gleda Mali Videm, železnica pa prestopi pri Krtini Témenico, obrne se proti jugovshodu in se stisne k hribu, na katerem je vas Kukenberg (razlago glej: Schumi: die Geheimnisse etc). Rajši bi bila šla po travnikih grajščine Male Loke, pa lastnik major Terbuhovič (glej: Junaki II. zvezek) ji je pokazal pot tam pod skalnim bregom. Ali ne ugaja ji taka pot; pri Trnju odreže hrib in hajdi čez most, pa zopet na najlepše travnike, na katerih si tudi napravi prostor za postajo Ve-

liko Loko. Pa saj je plačala 14 kr. avstr. velj. za kvadratni meter. Kaj hočemo, imamo pa železnico! Mimo grada Male Loke se bodo vozili na postajo Veliko Loko iz Čateža, oziroma z Zaplaza in, če bodo cesto popravili, tudi od sv. Križa. Toda vlak ne čaka. Od leve strani dobi Témenica nekaj dotokov mimo mrzle luže od Škovca in od Radčjega sela. Skozi Kamni potok, mimo Breze s cerkvico in Kamnega mosta, kjer se snidemo zopet z veliko cesto in kjer bodo tudi iz Dobrniča in morda iz Žužemberka prihajali do železnice, obrnemo se pri čuvajnici proti vshodu. Na južnem gričku je Belšinja vas, na severnem Zgornja Nemška vas. Pri vasi Štefanu se ozremo na desno na Benečijo (dve koči), na levo na Roženberk, z vso pozornostjo pa si ogledujemo Trebnje, ki nam kaže lep zvonik na levi in nekdanj Baragovo grajščino na desni.

(Konec.) 375

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Maticе Slovenske“ za leto 1893.

Slovenska zemlja, I. del. Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska. Zgodovinski opis. 12. podob. Spisal S. Rutar. V Ljubljani 1893. Str. 131. Cena 50 kr.

Velevažnega dela se je lotila „Mat. Slovenska“, ko je nakanila polagoma izdati opis in zgodovino vseh slovenskih pokrajin. Začela je z južno-zapadnim delom Slovenije, s pokneženo grofijo Goriško in Gradiščansko. Podala nam je najprej zemljepisni, letos pa zgodovinski del. Obe knjigi sta iz spretnega peresa prof. S. Rutarja, ki je slovensko slovstvo obogatil že z mnogovrstnimi zanimivimi članki narodo- in zgodovinopisnega obsega.

Navedeno delo nam podaja v štirih opredelkih: 1. Goriško do l. 1000 po Kr.; 2. pod akvilejskimi patrijarhi; 3. pod lastnimi grofi in 4. pod Avstrijo, s primerno umeščnim dodatkom opisa narodne izobraženosti v srednjem veku —, kratko pa jasno zgodovino Goriške.

Iz najstarejše dōbe je še mnogo neizvestnega navzlic marljivemu raziskavanju in razkopavanju starodavnih grobišč. Sodba o reki Soči je nekako slična z mnenjem o prvotnem naseljevanju Slovencev v teh pokrajinah. Neki učenjaki so imenovali reko Sočo najnovjšo reko evropsko (Kandler, Czörnig), toda pametnejša, opirajoča se na neovrgljive dokaze, je trditev, da je reka Soča starodavna, že v glacialni dōbi po isti strugi v zgornjem in srednjem teku bobneča voda, kakor dandanes. Ono podmeno, „da sta se srednja Soča in Vipava

izgubljali v kraške jame pri Gabrijah“, in da „so silni potresi in velike povodnji (l. 586. po Kr.) vse to pre naredili“, nekoliko dozdevno podpirata imeni vasij Peč in Rupa (udrtina) pri Mernem, a izpodbija jo molk starih pisateljev, in da je profesor Taramelli našel od reke Soče z Rajbeljskega gorovja privaljeno gručo kamenja (porfido felsitico) na tržiškem Krasu 50 m nad soškim gruščem. Tudi ni dognano, kje je stal že v Peutingerjevi tabli navedeni soški most: „ad Pontem Sontii“. Dr. Gregorutti je z mnogimi dokazi podprl svojo trditev, da je most: „pons Sontii“ bil pri Ronkih. Torej je že l. 226. po Kr., ker od tiste dōbe je omenjeni zemljevid, Soča tekla nad zemljo, in ne šele po oni veliki povodnji iz l. 586. po Kr. Hudo se temu ustavlja prof. Majonica v „Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz“ 1893, kjer pravi: „für die Annahme des Pons Sontii bei Ronchi fehlen die wichtigsten Postulate, vor allem der Isonzo selbst“; on trdi, da „pons Sontii“ je bil vedno pri Majnici (Gmajnici), ne daleč od Rubije — Sovodja.

Gledé na narodnost prvotnih stanovnikov na Goriškem se ne vjemajo učenjaki. „Veneti, ki so tod bivali, so najiminitnejši rod Ilirov“. Toda slavni pisatelji: Surowiecky, Šafařik, Schlötzer, Mannert i. dr., so spoznali, da so slovanska plemena segala v pradōbi nepretrgoma od Adrije do baltiškega morja. Slovanskost adrijanskih Venetov je jasno dokazal učenj Gilferding. Ilirski jezik, kakor ga govoré današnji Arbanasi (Škipetari), je povse drugačen od venetskega.

Slovenci da so šele med l. 570. in 580. po Kr. v te kraje prišli? Od kod? V Panoniji so bili tačas

že Avari (Obri), in Slovenci so se na Koroškem že l. 595. vojskovali z Bavarci. Od vshoda torej niso mogli priti, ker bi bili morali čete Obrov pretrgati; od severa in juga tudi ne, ker so bili tod drugi narodi, a z neba tudi niso padli. Ne, Slovenci so že pred Rimljani tu bivali, a ker so kot mirni poljedelski in pastirski narod bili že od Keltov podjarmljeni, gospodovali so jim pozneje Rimljani in Obri, Longobardi, Franki, Nemci, tako da niso nikjer imeli svojih lastnih narodnih gospodarjev.¹⁾

Za časa Rimljanov so bivali v Panoniji Slovenci, kakor kaže nadpis že iz l. 157. po Kr.: postaja Črna, „Statio Tsiernensis“ pri reki Črni, ki se blizu stare Oršove izliva v reko Dunavo. (Mommsen C. I. III. Nr. 1568.) Drugi zanimivi nadpis latinski iz drugega stoletja po Krist. navaja Mommsen v C. I. I. 3908.

L. JAROVIDIV. C. L.
CATO. V. S. L. M
MANV. SVA. PIISOTF

(Lucius Jarovidius Cato, Catonis libertus votum solvit lubens merito. Manu sua piisotf.) Ta nadpis začrčkan na kameniti plošči so našli v razvalinah poganskega templja pri Maranu na Benečanskem. Očividno je, da je to pristen Slovan Jarovič (Jarovid) s svojo roko postavil (pisal)?

Sv. Hijeronim († l. 419.) razlaga svetopisemsko ime Tihik pravilno po slovenskem tih, ker pravi: „Tychicus enim silens interpretatur“. Rojstveno mesto Hijeronimovo Stridovo so Gotini razdejali l. 378., a že poprej je odšel Hijeronim v Akvilejo in pozneje v Rim. Umel je slovenski, ker Tihik v pomenu silens se ne dá izvajati iz nobenega drugega jezika, kakor iz slovanskega.

Od kod je ta beseda prišla med Panonce in Dalmatince, ako so se tod naselili Slovenci šele ok. l. 590. po Kr.?

Imena rek Nadiža, Soča, Vipava, Idrija, Ter se najnaravnije tolmačijo iz slovanskega jezika. Natisa je tudi na Ruskem, iz kor. nati = globoki pad, in res je tudi Nadiža v globoki strugi. Soča, ital. Isonzo, prvotno Jazonča, je pač voda tekoča v jazu — prepadu. Slovensko-benečanska vas Ažla (Azzida) je pri globokem jazu, kjer se stekata Nadiža in Jaborna. Vipavo so Rimljani imenovali „ad frigidum“ = pri mrzli vodi. Hrvaško ubao — hubel = studenec, in ta od studeno = mrzlo; torej Ubava — isto, kar Opava, Ipava, Vipava reka. Idrija je isto, kar vedrija = bistra voda, na Poljskem Odra, katero so Latinci imenovali Viadrus; na Furlanskem je rečica Jūdri = Jidrija. Ter, italijansko Torre, je hudournik, potok, ki bregove na široko tare.

¹⁾ V znanstvenih stvaréh je vsak pisatelj sam odgovoren za svoje trditve. — Uredn.

Aj neboga Sava — vodo!
Ne tari se o bregove
Kano mlade udovice
Gdjegod čuju, poročuju;
Gdjegod vide, namiguju.

(Iz hrvaške Like.)

Timava od tima = lutum, blato. Statio ad Pyrum = Hrušica. Italijanski in nemški pisatelji vsi vprek trde, da so priseljenci Slovenci prestavili latinsko ime „ad Pyrum“ v slovensko „Hrušico“. Ravno nasprotno je res. Rimljani so slabo preložili imé, ki nima s hruškami nič vzajemnega, nego le sličen glas, a za njimi istotako Nemci, ki vse vasi po Slovenskem, katere se kličejo Hrušica, Hruševje itd. in teh ni malo, prevajajo v Birnbaum. Od Adrije tje do baltiskega morja povsod, kjer bivajo Slovani, je mnogo Hrušic, ali pravilneje Krušic, t. j. razkrušen, kršen, kamenit svet. O Cetinju, Črnogorskem glavnem mestu, kaže pesmica:

Cetinje je polje muklo;
Muklo kao noć tihana;
U krše se to zavuklo;
Tvrđi krši sa svih strana.

Še veliko drugih dokazov bi lahko navédli, da so že za časa Rimljanov tukaj bivali Slovani. V jednom najzadnjih pisem pokojnega Dav. Trstenjaka, v katerem mi piše o Ilirih in Venetih, zatrjuje ta sedaj prezirani jezikoslovec: „Verujte mi, da bomo zmagali, dasiravno še bode treba mnogo truda. Med Karpati in Adrijo so že pred Kristom gotovo Slovani stanovali. Marsikateri zgodovinar je že tega prepričan, a neče priznati deloma iz zavidnosti in narodne mrznje, deloma iz plašljivosti pred židovskimi kritiki.“

Popravki:

Str. 3. Pitina jama, t. j. pečina jama. Prof. Marchesetti ni prav razumel. — Stran 21. Vikarijat (sedaj župnija) Zgornik, t. j. Zgonik. — Str. 22. in drugod mnogokrat: rozački samostan, t. j. rožački, ker ital. Rosazzo = Rožac ali rožič dimin. od rog, kajti Czörnig, Görz Gr. p. 488. piše: „Kirche und Klostergebäude von Rosazzo, in welchem der Erzbischof von Udine seinen Sommeraufenthalt nimmt, bestehen noch heute in reizender Lage auf einem die Gegend weithin beherrschenden Hügel.“ — Rožac (Rossatz) je tudi trg poleg Dunave v šenthipoliški škofiji. — Stran 24. Saligrajska škofija, t. j. solnograjska ali salcburška. — Str. 29. rogačkemu samostanu, t. j. rožačkemu samostanu. — Str. 34. „Papež in cerkveni zbor sta žugala Benečanom s cerkveno kletvijo.“ Navadno „anathema“ prelagamo: „izobčenje“, ne: „kletev“. — Str. 35. med Taljamentom in Cormorom (?) = Cormonsom — Korminom. — Str. 48. Canto Govardo = Santo Gavardo. — Str. 50. papež Gotfried, t. j. patrijarh Gotfried. — Str. 53. kobarijsko malikovanje (?), t. j. praznoverje, kakor se je še marsikje po Slovenskem ohranilo, da so mislili na hudobne du-

hove pri studencih, jezerih, jamah, ki provzročujejo nevihto. — Str. 53. „Oženjeni duhovni bili so v XII. stoletju prav navadni, šele benediktinci (!?) so izbojevali celibat.“ Naj blagovoli g. profesor prečitati kakšno katoliško knjigo, da se bolje pouči o tej stvari. — 54. Aenas t. j. Aeneas. — Str. 56. „v cerkvah so predstavljali tudi smešne igre in celó pleše.“ Ostanki od poganskih šeg in navad, kakor so še dandanes pustne veselice, bili so v navadi po Francoskem in Nemškem, toda po Goriškem morda k večjemu v Akvileji. Plesali pa niso v cerkvi, ampak na prostoru pred cerkvijo. — Str. 56. trgovci so postavljali hišice t. j. šotore. — Str. 58. Župnice da so bile županovo zemljišče. Utegnila je biti kakšna župnica županova, a veliko je „župnic“, t. j. senožeti na župnem — solnčnem svetu, ki niso nikdar bile županska posest in last. — Str. 61. spomin Corisa t. j. Kore-ta. — Str. 71. Petra Bonuomo, t. j. Bonomo. — Str. 96. Drvinščini, t. j. Devinščini. — Stran 116. Terzo da je od latinskega ad tertium lapidem, ni izvestno. Utegne biti dimin. od Ter, torej mali Ter = Térec potok, ki teče pri vasi Terzo. — Str. 118. Štivan ni S. Giovanni alle tombe. V tržaških listinah je povsod S. Giovanni de Tuba. — Str. 120. Mnogi (?) izvajajo devinske gospode iz Furlanije itd. Pichler v knjigi: Il Castello Duino stran 90. pravi o nekem nadgrobnem kamenu z nadpisom: „heros Duinos“, ki se je našel v vasi Zuins. Toda v listinah je ime Duino šele iz najnovejše dôle, pred je bil Tuba, Tubin, Dubin, Duvin grad. Duba je v Dalmaciji, na Saksonskem, celó vas na izlivu reke Ade v Komsko (Como) jezero se kliče „Dubino“. — Str. 121. Hohenlohe-Oettingen? Poslednji knez devinski, ki je umrl 11. pros. l. 1865. se je pisal Egon Karl Hohenlohe Waldenburg-Schillingsfürst. Senior te rodovine je knez Egon Hohenlohe-Oehringen. (Pichler, Duino p. 442.) — Stran 122. L. 1330. je podelil patrijarh Pagano fevd Monfalcone (Tržič) svojemu sinu (?), t. j. strniču. — Str. 123. L. 1085. so darovali koroški vojvode rožaskemu samostanu vasi: Sežano itd. Onega leta je patrijarh Ulrich (1085—1121), sin grofa Markvarda, pozneje vojvode Koroškega, potrdil že pred podarjene (l. 1060. in 1073.) vasi: Sežano itd. Šepolje, t. j. Šipovlje, od šipe, šipke divlje vrtnice, robidnice, ako ni od trave djip = kršin (andropogon gryllus), ker v tržaških listinah je pisano Xipuglan = Žipuljan (l. 1316.). — Str. 123. Copenmaul, t. j. Rappmaul. — Graščina v Ravnah pri Vremu (t. j. Vremih) je dalje pri Košani. — Bonaventura Petač, t. j. Benvenuto Petač. — Str. 124. Prelože ni zato dobilo ime kot da je preloženo, nego ker je pri Lozi, torej Priložje — Prilože. — Kornjal ni od kakega Cornelia, nego, ker je tam bila žitnica in žitni sejem nemško — Kornhalle — Corgnale. Tržaški kanoniki so dobivali največ žita iz Lokve — Kornjale.

Gospod profesor ima veliko posla in zató mu ne zamerjamo teh malenkostnih nedostatkov v lepi knjigi, ter željno pričakujemo nadaljevanja temeljitega zemlje- in zgodovinopisnega popisa mile nam slovenske zemlje.

Matija Sita.

Češka književnost.

Slovstveni paberki s Češkega.

(Zbral dr. Jos. Tumpach.)

Ravno sem premišljal, o čem bi danes pisal za „Dom in Svet“, ko se odpró duri in mi sluga prinese naš praški „ordinarijatni list“, kjer je natisnjena i v izvorniku in v dovršenem češkem prevodu, ki ga je oskrbel znani leksikograf, dosluž. profesor Vojáček, najnovejša okrožnica sv. očeta Leva XIII. tičoča se učenja sv. pisma. Seveda sem jo takoj prečital, a poleg tega sem tudi sklenil označiti v današnjem dopisu, kako se je godilo svetopisemskemu učenju pri nas in kako se mu še godi. Pričenjam s prevodi sv. pisma. Češki prevod, sestavljen iz večine po Vulgati in samo malo se ozirajoč na stari slovanski prevod po Septuaginti, bil je gotovo že pred dvanajstim stoletjem, rabil se je v bogoslužnih knjigah. Najstarejši rokopis te vrste izvira iz 13. stoletja, namreč psalterij s glosami; sedaj ga hrani muzej. Dalje je tu rokopis virtemberškega psalterija iz polovice 14. stoletja, rokopis podjebradskega psalterija s konca 17. stoletja, rokopis klementinskega psalterija iz početka 14. stol., vseučiliškega, kapiteljskega itd. Evangelistarji izvirajo iz 14. stol.: že Ana, hči Karola IV. in žena Riharda II., angleškega kralja, vzela je s seboj v novo domovino „novi zakon“ češki. Rokopisov češkega sv. pisma je tudi več. Tako hranijo v draždanski knjižnici „leskovsko sv. pismo“ (bible leskovecká) iz l. 1390.—1410.; dalje je sv. pismo litomerško-vratislavsko, katerega dva dela ima škofovska knjižnica v Litomeřicah, tretji pa je pri grofu Vratislavu; to sv. pismo se imenuje tudi slavatsko; pisal je je med l. 1410—1416 Matija Jakobov iz Prage; vrh tega imamo še olomuško sveto pismo, dokončano l. 1417, pisano in folio na pergamentu v dveh delih; sv. pismo emavško, sv. pismo Kristine švedske v Vatikanu, sv. pismo šafhúsko in mikulovsko.

Tiskan je bil najpreje novi zakon in sicer že l. 1475 v Pelznu, kjer so tiskali tudi psalterij. Praški meščanje: Janez Pytlík, Severin Kramář, Janez od Čapov in Matija od Belega leva so oskrbeli, da se je leta 1488. izdalo sveto pismo v Pragi, l. 1489. v Kutni gori in leta 1506. s slikami v Benetkah. Melantrich je tiskal nekolikokrat sveto pismo, počenši od leta 1549. — Češki bratje na Češkem in na Moravi so izdali novi zakon v novem prevodu Janeza Blagoslava po grškem izvorniku l. 1564.; nato je pa l. 1579.—1593. izšlo v šestih delih sv. pismo (bibli kralická), katera se je l. 1596. in